

faire la saisie de ses biens ■ *Cette similitude me saisit* ► *surprendre, étonner.*

▼ + SN à/par SN ■ ~ *son agresseur au cou / par le cou* ► *prendre ; attraper.*

▼ + SN de SN ■ ~ *le tribunal d'une affaire* ► *'porter une affaire devant le tribunal'*

▼ + que P ■ *Pierre a saisi qu'il était de trop* ► *comprendre ; réaliser.*

se ▼ de SN ■ *se ~ d'un objet* ► *s'emparer.*

A[z itt félkövér betűkkel, eredetileg azonban] pirossal szedett címszó után az igealak fonetikai átírása áll kapcsos zárójelben, ezt követi a segédige (*avoir*) megjelölése dőltvonalak között.

A szócikk további része hat konstrukció-típusra tagolódik, ami annyit jelent, hogy a *saisir* ige hat lehetséges szintaktikai környezetben jelenik meg. Az első ezek közül a tárgyatlan használatnak felel meg (SN + V). A dőlt betűvel szedett példamondat után a tárgyatlan használatú ige néhány szinonimája jelenik meg a stílusréteg megjelölésével. A következő konstrukcióban az ige egy direkt tárgy környezetében jelenik meg (V + SN). Ebben a használatban több jelentése is lehet az igenek; ezek mindegyikéhez külön példamondatot és külön szinonimákat rendel a szótár. Néhány esetben a szinonim ige nem direkt tárggyal használatos, hanem az *à* vagy *de* előjárószóval: ezek a figyelem felkeltése érdekében pirossal [itt félkövérrel] vannak szedve. Ugyanígy épül fel a többi négy konstrukció is.

Összegzőképpen megállapíthatjuk, hogy a szerzőtrío francia igeszótára szintaxis-alapú felépítésével és egyszerűségével nagy segítségére lehet nyelvtanulóknak és nyelvtanároknak egyaránt, sőt mindenkinek, aki legalább középszinten beszél franciául.

Gécseg Zsuzsanna

Jobst Ágnes

A nyelv kisajátítása

A második világháború utáni média elemzése szótárral és szövegmutatványokkal

Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2010. 168 p.

A kötet a Szabad Népből megjelent vezércik-kekre támaszkodik.

Már Jobst Ágnes doktori disszertációja is lényegében ezt a témát dolgozta fel, jelen munka azonban részben új összefüggéseket emelt vizsgálatai körébe, aminek megfelelően új fejezetekkel egészült ki, részben pedig a korábban elemzett területeket illetően is számos érdekes újdonsággal, új kutatási eredményekkel szolgál.

A Szabad Nép a magyarországi államszocializmus berendezkedésének időszakában a Magyar Kommunista Párt központi lapja alcímmel az egyeduralomra törő párt hivatalos orgánusaként jelent meg, vagyis intézményi kötöttsége révén alkalmasnak mutatkozott a szerző számára az 1940-es évek második felét és az 50-es évek fordulóját jellemző nyelvhasználat politikai regiszterének reprezentálására. A hivatalos véleményt nyilvánosságra hozó Szabad Nép vezércikkei fontos szerepet tölthettek be a korabeli politikai diskurzusban. Az újságot olvasva evidenciának tűnik az a megállapítás, hogy a lap fő feladata nem pusztán a tájékoztatás, sokkal inkább a közvélemény és a társadalmi tudat átalakítása, korabeli szóhasználatával élve: formálása volt.

A szerző az államszocializmus politikai propagandáján vizsgálja a hatalom diszkurzív megközelítésének lehetőségeit. Az interdiszciplináris megközelítés hatékonyan járul hozzá a politikai propaganda tudatos értelmezéséhez. Különböző módszereket mutat be a nyelvi befolyásolás eszközeinek fölfedezésére, pragmatikus szempontból teszi átláthatóvá a médiaüzenetek megszerkesztésének leggyakoribb manipulatív technikáit. A szövegek pragmatikai struktúrájának jól kimunkált feltárása rávilágít a szövegalkotás stratégiájára.

Külön figyelmet érdemel a deiktikus központ vagy nézőpont és a beépített értelmező problémája, mert a személydeixisben a kommunikációs szerepek grammatikalizálódása érhető tetten. A hatékony és eredményes érvelési mód felépítése folyamatos választás és döntés eredménye, azaz az érvelés stratégiájában fontos szerepet nyernek a nyelvi eszközök.

Az anyag kiválasztása két időszakra koncentrált: az első az államszocializmus berendezkedésének előkészítéséhez kötődik, ezzel kapcsolatban négy, 1946 tavaszán megjelent vezércikket tanulmányoz; a másik, ugyancsak négy vezércikkből álló korpusz a hatalom megszilárdításának idejéből, az 1950-es évek fordulójáról származik.

A második fejezet a nyelvtudomány lehetőségeit tanulmányozza a médiaüzenetek elemzésében. Egy természetszerűleg írott szöveggé nyilvánuló vezércikket retorikai megközelítésből vizsgál, arra a következtetésre jutva, hogy a cikk tudatosan megtervezett és felépített szöveg, amelynek funkciója az ókori agóra szónoklataihoz hasonlóan az állásfoglalásban és a publikum meggyőzésében körvonalazható. Fontos megállapításokat tesz a harc szó mint metafora használatáról, különösen szemléletes a háború metaforájának táblázatosan bemutatott működése. A korabeli szövegek harcias hangvétele nem pusztán a katonai terminológia kölcsönvétele eredménye, ennél többről van szó: egy olyan, mindent átható szemléletről, amely a harc képét az élet köznapi területeire, a mindennapokra is kiterjeszti. A támadó fél negatív szerepkörében a politikai ellenfeleket helyezi el a szöveg, aminek következtében a publikum várhatóan a pozitív szereplővel, a metafora alkalmazójával azonosult. A metafora ezzel eleget tett a feladatának: érzelmi közösséget hozott létre a politika irányítói és az újságot olvasó átlagember között. Végül a munka a személyes névmások helyét jelöli ki a hatalom és a szolidaritás szolgálatában.

A következő fejezet a kommunista párt önmegjelenítési stratégiáját elemzi. Miután

a kommunista hatalomátvétel nem szabad választások eredményeként történt meg, a szerző megfigyelései szerint a hiányzó társadalmi legitimitást többek között a többes szám első személyt előnyben részesítő stratégiával pótolták, ám a feltétlen hódolatot megkövetelő vezetőségről tartózkodóan, többes szám harmadik személyben írtak.

Különös jelentőséget kap a műben az ellenségkép megjelenítése. A szerző kristálytiszta érveléssel tárja elénk a kommunista ellenségkép kialakításának folyamatát. A kommunistáknak nem volt könnyű a feladatuk, hiszen csekély társadalmi támogatottsággal kívánták elragadni a hatalmat a rendkívüli népszerűséget élvező koalíciós partnertől. Eredményesen használható módszert jelentett számukra a „fasiszta” szó epitheton ornansként való használata, a múltbéli, valóban fasiszta csoportok jelzőjének átvitele az akkor jelenbéli, a valóságban egyáltalán nem fasiszta csoportokra. Csak címszavanként a felhasznált módszerek: az aszimmetrikus értékszerkezet, a kriminalizálás, a temporális viszonyok, a biológiai eredetű ellenérvek mind helyet kaptak a kommunista hatalomátvételt előkészítő időszak nyelvi fegyvertárában (mert jelen esetben magunk sem húzódozhatunk militáns eredetű metaforák használatától).

Az 1950-es évek elejére a megváltozott helyzet megváltozott nyelvi eszközök használatát mutatja. A fasiszták helyére lényegében a „belső ellenség” került: a klerikális reakció, a nagytőkések, a nagybirtokosok, a kulákok, és természetesen megmaradt a külső ellenség is, már a jelen viszonyai szerint az amerikai imperialisták és a Tito-banda. Ekkor is az 1946-os szövegekből megismert nyelvi mintákat követték, eltérés mutatkozik azonban az alkalmazott módszerek arányában és tartalmában; az eltéréseket a szerző alapos részletességgel munkálja ki.

Az ötödik fejezet azt vizsgálja, hogy az 1945-ös korszakhatárt követő tíz esztendő során milyen jellegű, tartalmú és szóalkotás-módú új fejlemények jelentek meg nyelvünkben, miről vallanak ezek a szavak, hogyan

láttatják a magyar társadalom életében bekövetkezett változásokat. A neologizmusok feltárásában a Nyelvőr korabeli évfolyamaira támaszkodik, hiszen joggal feltételezhetjük, hogy az ott megjelent nyelvi jelenségek már elindultak a köznyelvvé válás útján. A kötet származásuk szerint összetétellel, képzéssel, rövidítéssel, összevonással létrejött új szavakat, továbbá idegen és rétegnyelvi eredetű szókészleti változásokat mutat be.

A hatodik fejezet a jelentésváltozásokat elemzi. Főleg a rétegnyelvi eredetű szavak esetén széles körben megfigyelhető a jelentésbővülés, de a jelenség a társadalmi változások által elindított mobilitási folyamatból is következik. Ez közelebb hozta ugyanis egymáshoz a korábban elkülönült társadalmi rétegeket és csoportokat, ami a nyelvi változatok keveredésével is járt. A jelentésbővülés mellett a szerző figyelme kiterjed a párhuzamos alak- és jelentésmegoszlásra, a jelentéstopadásra és a jelentéssűrítő szó szerkezetek elemzésére. A fejezet végén rendkívül tanulságos, jól áttekinthető, pontokba szedett vázlatban mutatja be az 1945 után bekövetkezett szókészleti és jelentésváltozásokat.

„A társadalmi és épített környezettel kapcsolatos nyelvi változások” című fejezetben a szerző elemzi a köszöntés és a nyelvi tiszteletadás formáit, valamint a helynévadás, illetve a helynevek változtatásának gyakorlatát. Fontos terület ez, mert a nyilvános tér birtokbavétele, a közös tér feletti uralom szimbolikus kinyilvánítása a tulajdonnevekkel kezdődik, diktatúrák idején a közterületek elnevezése is része a politikai propagandának – írja a szerző. Hozzátehetjük, ez utóbbi demokráciánk elmúlt húsz évében sem szorult háttérbe.

Természetes, hogy az intézményi névadás is pontosan tükrözi a kiépülő hatalom szándékait, törekvéseit.

Csupán alfejezetként került a munka végére a nyelvtervezés, holott a benne szereplő fontos megállapítások alapján – rövidsége ellenére – önálló fejezet is lehetne. A szerzőben ugyanis felmerült az izgalmas kérdés, vajon

a diktatúra korai időszakában összeállt nyelvi korpusz tudatos nyelvi tervezés eredménye, avagy inkább egyfajta spontán megújulás, amelyet a társadalmi és politikai körülmények változása hívott életre. Válaszát az ide vonatkozó adatok elemzésével adja meg.

A kötetet szöszedet egészíti ki, amely a köznyelv politikai töltésű szavait és kifejezéseit gyűjti egybe a korabeli nyelvészeti szakirodalom alapján.

A függelék forrásközlést tartalmaz, a szerző közreadja az elemzett vezércikkek szövegeit. Szokatlan, ámde rendkívül tanulságos, hogy befejezésképpen illusztrációkat mutat be, négy rendkívül jellegzetes karikatúrát az egykori Ludas Matyiból, illetve a Falu és Város. Közigazgatási és községgpolitikai Szemle egy cikkének faksimiléjét.

A szerző minden fejezetet a témára vonatkozó irodalom széles körű ismertetésével, alapos feldolgozásával vezet be, munkája értékét számos új megállapítása mellett éppen tudományos beágyazottsága adja. Alapvető, lényegét érintő kérdés nem marad megválaszolatlan, a könyvet letéve bizton állíthatjuk: megismerkedtünk a korai kommunista média nyelvhasználatával, a nyelv kisajátításának módszereivel és gyakorlatával.

Goldmann Eleonóra

**Balaskó Mária – Balázs Géza
– Kovács László (szerk.)**

Hálózat kutatás

Hálózatok a társadalomban
és a nyelvben

Budapest: Tinta Könyvkiadó,
2010. 234 p.

A Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához sorozat újabb tagjaként egyáltalán nem átlagos nyelvészeti kötetet tartunk a kezünkben. A *hálózat tudomány* ugyanis napjaink egyik divatos interdiszciplináris kutatási területe: célja komplex rendszerek vizsgálata és